

SOSIAALIPOLITIIKAN TULEVAISUUDESTA: VOIKO SITÄ TIETÄÄ?

Anneli Anttonen

Elämme taas kerran aikaa, jossa pohditaan sellaisia yhteiskunnallisia asioita kuin hyvinvointivaltion tila ja tulevaisuus. Olemme tottuneet pitämään Suomea hyvinvointivaltiona ja osana pohjoismaista politiikkaa ja yhteisöä. Olemme myös tietoisia siitä, että kansainväliset trendit ja voimat vaikuttavat paljon enemmän kansalliseen tapaan tehdä sosiaalipolitiikkaa kuin aikaisemmin. Kuvittelemme tietävämmme, millainen on maailma ympärillämme ja miten se muuttuu lähitulevaisuudessa. Tunnistamme samalla uhkia, jotka saattavat muuttaa yhteiskunnan perusrakenteita ja arkista elämäämme. Näitä ovat esimerkiksi ilmastonmuutos, lähialueiden sotilaalliset konfliktit, massiiviset maahanmuuttoaalлот ja hallitsematon finansialisaatio. Mutta mitä oikeastaan voimme tietää?

Miten Suomi on muuttunut ja muuttuu?

Tämä kirjoitus sai alkunsa siitä, kun löysin ”Lahdenperän muis-tiinpanot” ja luin niitä 25 vuotta myöhemmin. Ryhmä Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen opettajia ja tutkijoita kokoontui

aika ajoin keskustelemaan suomalaisuudesta. Kesäisenä iltana 1989 istuimme Lahdenperän sinisenä siintelevän järven rannalla. Tuon illan keskustelun muistiinpanoista poimin lainauksia, joiden kautta mietin, miten Suomi ja sosiaalipolitiikka muuttuvat. Tekstin suorat lainaukset perustuvat neljännesvuosisadan takaisin Jorma Sipilän merkintöihin, joita olen saanut käyttää vapaasti. Ne antavat yhdenlaisen näkökulman sosiaalipolitiikan kehitykseen.

Kirjoitukseni on puheenvuoro, joten aineistoa käytän kuvittavassa merkityksessä. Lahdenperässä keskustelimme siitä, millainen Suomi olisi vuonna 2014. Aika lailla samaan ajanjaksoon sijoittuu vuonna 1992 ilmestynyt Olavi Riihisen toimittama, yli 600-sivuinen teos *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehittämiseen ja tulevaisuuteen*. Siinä tutkijat arvioivat, millainen hyvinvointivaltio voisi olla vuonna 2017. Artikkelit on kirjoitettu 1990-luvun alussa.

”Lahdenperän muistiinpanoista” voi löytää sellaisia kulttuurisia ja arkisia huomioita, jotka eivät helposti kirjaudu tutkimuksiin. Niistä muodostuu omanlaisensa, aika rosainen ja jäsentymätön maisema tulevaan.

Mitä Olavi Riihinen ennusti?

Sosiaalipolitiikka 2017-teoksessa ennakoitiin, että talouden kansainvälistyminen ja Eurooppaan integroituminen kaventavat etenkin julkistalouden liikkumatilaa. Valtion uudet tehtävät liitettiin esimerkiksi pankkien pelastamiseen ja elinkeinoelämän tukemiseen. Keskiluokkien kasvun ajateltiin tuovan mukaan hyvinvointikäsitysten monimuotoistumisen (pluralismin) ja heikkenevän solidaarisuuden suhteessa köyhiin ja pienituloisiin. Kaikki nämä seikat yhdessä vaikuttaisivat hyvinvointivaltion etuuksiin ja palveluksiin. Ne tulisivat heikentymään. Hyvinvointivaltion kriisi on Riihisen kirjan punainen lanka.

Olavi Riihinen (1992b, 603–638) jakaa päätösluvussa Anthony Giddensin ajatuksen, jonka mukaan tulevaisuutta ei voi ennustaa

ja historiankulku on sattumanvaraista. Silti tutkijoiden tehtävä on lisätä ymmärrystä mahdollisista kehityskuluista ja niitä ohjaavista muutostekijöistä. Hän listasi näistä tärkeimmät: ikärakenteen muutos, keskiluokkaistuminen, naisten aseman muuttuminen, sosialismin uhan häipyminen, täystyöllisyyden ja sitä koskevien tavoitteiden häviäminen, yhteiskunnan pluralisoituminen ja korporativismin yhteiskunnallisen voiman heikkeneminen. Kirjan päättää kuvaus kahdesta erilaisesta skenaariosta, joista ensimmäinen on ”riutuva ja riitainen Suomi” ja jälkimmäinen ”voimistuva Suomi”. Nämä ovat edelleen ajankohtaisia.

Riutuvassa Suomessa ansioperiaate voi hyvin ja sitä täydennetään yksityisvakuutuksella, mutta ”uusoikeistolaiset tendenssit yhdessä julkisen sektorin rahoitusvaikeuksien kanssa ohjaavat sosiaalipolitiikkaa *welfare mix* -suuntaan”, ja ”keskiluokkien halu valinnanvapauden lisäämiseen voimistaa hyvinvointipluralismia” (mt, 627). Liberaalinen konservatismi siirtää sosiaalipolitiikkaa kohti residuaalista, tarveharkintaan ja heikkoihin etuuksiin perustuvaa, mallia. Kilpailevan ideologian puuttuminen avaa mahdollisuuden supistaa etuuksia. Sosiaalinen eriarvoisuus lisääntyy, työelämässä yleistyvät epätyypilliset työsuhteet, luokkarakenne polarisoituu ja köyhyydestä tulee suomalaisen yhteiskunnan arkipäivää. Asuntovelkaantuminen kaventaa yksilöiden valintoja. Suomi ”menettää huomattavan osan pystyvintä ja koulutetuinta nuorta väestöään” maihin, joissa asuminen on halvempaa ja ansiotaso korkeampaa kuin kotimaassa (mt, 631). Itse kukin voi miettiä, missä määrin tämä skenaario kuvaa 2010-luvun Suomea.

Voimistuva Suomi on verraten vahvan talouskasvun maa, työtömyys on alhaista ja eurooppalaisten kasvualueiden kilpailuedut onnistutaan tavoittamaan. Tässäkin mallissa Suomea uhkaa ”laaja työikäisen väestön menetys” (mt, 633), ja siksi tuotannon on keskityttävä tietyille kasvualueille. Maaseutu ei pysy vetovoimaisena. Maasta muuttavien tilalle tarvitaan siirtolaisia, jotka tuovat mukanaan kansainvälisyyttä. Suvaitseva ja vapaamielinen ilmapiiri yhdessä suotuisan talouskehityksen kanssa muuttaa työelämää parempaan suuntaan, ja sosiaalipolitiikka säilyy melko universaalina, eli etuudet ja palvelut

ulotetaan kaikille, ja hyvätasoisena. Hyvinvointipluralismi vahvistuu: ”uutuutena ilmaantuvat osuustoiminnalliset sosiaalipalvelut esimerkiksi päivähoitossa ja vanhustenhuollossa. Ne tarjoavat kustannustasoltaan kilpailukykyisiä ja samalla ihmisläheisiä vaihtoehtoja” (mt. 635). Sosiaalipolitiikka on edelleen institutionaalisen uudelleenjaon mallin mukaista”, eli melko universaalia ja kattavaa. Tämä skenaario kuvasi ainakin osin Suomen nousua lamasta 1990-luvun puolivälin jälkeen aina vuoteen 2008 saakka. Vuoden 2008 talouskriisin jälkeen on siirrytty supistuvan sosiaalipolitiikan aikaan. Työttömyys on pysynyt korkeana ja poliittiset suhdanteet suosineet talouskuria, johon liittyy etuuksien ja palvelujen heikentäminen.

Sosiaalipolitiikka 2017 on erinomainen lukupaketti kaikille niille, jotka haluavat tutkimukseen perustuvan kertomuksen sosiaalipolitiikan kehityksestä ja muutoksesta, hyvinvointivaltion kriisistä ja mahdollisista ratkaisuvaihtoehdoista sekä siitä, missä tutkijat ajattelivat tämän maan olevan vuonna 2017. Emme tosiaankaan ole voineet – ennen taikka nyt – tarkasti ennustaa, mihin olemme menossa emmekä edes tarkasti voi tietää sitä, millaisessa ajassa juuri nyt elämme. Siitä huolimatta on tärkeää pohtia, mistä tulemme, minne mahdollisesti olemme matkalla ja millaisen tulevaisuuden haluamme. Näitä asioita tämä kirjoitus käsittelee.

Kansainvälisyydestä, Kiinasta ja vähän Afrikastakin

Lahdenperän pohdinnoissa lähden liikkeelle siitä, millaiseksi ajattelimme Suomen vuonna 2014. Asetimme aikahorisontin 25 vuoden päähän, kun pohdimme tulevaa kesällä 1989. Yritimme arvuutella, mitä voisi tapahtua neljännesvuosisadassa, ja muistiinpanoista ilmenee, millaisia asioita suomalaisuuteen ja maailmanmenoon liitimme. Näiden lainausten kautta pohdin, miksi näin ajattelimme ja mitä itse ajattelen nyt noista ajatuksista.

”Suomi kansainvälistyy. Ulkomaalaisten määrä lisääntyy Suomessa. Raja aukeaa itään. Saksat yhtyvät. Japani ja Länsi-Eurooppa nousevat maailman talouden keskuksiksi. Neuvostoliitosta tulee vahva sivistysvaltio.”

Uskoimme tuolloin nopeaan kansainvälistymiseen ja maahanmuuton lisääntymiseen. Suomi on toki kansainvälistynyt, mutta maahanmuuttajien määrä on silti yhä vuoden 2015 tapahtumista huolimatta matala verrattuna esimerkiksi Ruotsiin. Suomessa vallitsee hallituksen ja useiden ekonomistien mukaan kestävyysvaje. Toki näin on, toisaalta Suomessa on haluttu jatkaa etnisesti ”valkoisen Suomen perintöä” pitämällä muukalaiset poissa milloin minkäkin syyn nojalla. Loppukeksällä 2014 uutiskynnys kuitenkin ylittyi, kun Suomeen tuli muutama kymmenen pakolaista Syyriasta. Samaan aikaan Ruotsiin saapui muutama sata syyrialaista jokseenkin joka viikko. Tilanne muuttui nopeasti vuoden 2015 aikana, jolloin Suomeen tuli 32 476 turvapaikanhakijaa. Vastaava luku vuonna 2014 oli 3 651. Kun kesällä 1989 kaipasimme Suomeen roimasti lisää kansainvälisyyttä, emme osanneet ennakoida, että rasistiset ja ulkomaalaisvastaiset voimat voisivat täällä vahvistua. Eurooppaa ja Suomeakin ravistellut maahanmuuttoaalto on tehnyt näkyväksi suomalaisen yhteiskunnan tietynlaisen kääntyneisyyden sisäänpäin samoin kuin piilossa eläneen muukalaisvihan. Tällaisista asioista ei keskusteltu *Sosiaalipolitiikka 2017* -teoksen sivuillakaan; siirtolaisuudesta kylläkin, ja vielä enemmän suomalaisten halusta muuttaa muihin maihin (Riihinen 1992b).

Suomi on edelleen hieman outo yhtenäiskulttuurin maa idän ja lännen välissä, eikä 25 vuodessa ole tapahtunut kovinkaan suurta keikausta. Väki vanhenee, kestävyysvaje syvenee ja tiukasti vallan kahvassakin olevat poliitikot lietsovat maahanmuuttovastaisuutta. Moraalinen paniikki on kohdistunut milloin mihinkin, esimerkiksi maahanmuuttajaiteihin, joiden lastenvaunut kiiltävät uutuuttaan. Voi Suomi Suomeni maa! Lastenvaunuistahan tässä kestävyysvajeesa on pohjimmiltaan kyse. Mikä vika siinä, että edes äidit hoitavat kestävyysvajetta kuntoon?

Monta muutakin asiaa saattaa seurata etnisenhenkisestä sisäänpäin kääntymisestä: yrittäjien määrä pysyy matalana, alkoholin käyttö korkeana ja katukuva mustanharmaana. En tiedä, missä olemme 25 vuoden kuluttua kestävyysvajeemme kanssa, mutta Suomi tuskin pärjää näillä moraalisisillä koodistoilla kilpailussa maahanmuuttajista. En voi olla lisäämättä tähän erään tuttavani ajatuksia. Hän itse sanoo, että hänen pitäisi oikeastaan olla perussuomalainen 'äijä'; hän ei kuitenkaan voi hyväksyä maahanmuuttovastaisuutta. Nuorena vammautunut ja ikänsä kansaneläkkeellä sinnitellyt mies uskoo, että häntä ei vanhana hoida yksikään suomalainen mies tai nainen. Jo nyt hänen lääkärinsä terveyskeskuksessa ja sairaalassa ovat usein muualta tulleita ja kohtelevat häntä hyvin. Totta on, että meillä on enemmän maahanmuuttajia kuin vuonna 1989, mutta silti aivan liian vähän kestävyysvajeen näkökulmasta. Mitä meillä sen sijaan on paljon, on maahanmuuttovastaisuutta.

Mitä sitten on tapahtunut rajoille? Raja itään on tietyllä tapaa varmasti avoimempi kuin 1989, mutta Ukrainan kriisin edelleen keväällä 2016 varjostaessa suur- ja lähivaltasuhteita tämä rajalinja on politisoitunut uudella tavalla. Moni muukin rajalinja politisoituu tavalla, jota muutama vuosi sitten olisi ollut vaikea ennakoida. Viimeisen vuoden aikana turvapaikanhakijoiden reittejä Eurooppaan on alettu tukkia rakentamalla muureja ja vahvaa rajavalvontaa. On vaikea tietää, mitä näille rajoille tapahtuu. Idän avoimempi raja voi muuttua suljetummaksi tai päinvastoin. Ilmassa on paljon rajoihin liittyviä epävarmuuksia, joten tilanne on tyystin toinen kuin kesällä 1989. Kun istuimme Lahdenperässä järven rannalla kesäkuun alussa, tiesimme, ettei Saksojen yhdentymistä voi enää mikään pysäyttää. Näimme, kun Berliinin muuri murtui. Elimme rajojen avautumisen aikaa. Emme todellakaan keskustelleet siitä, että Berliinin muurin tilalle voisi jonain päivänä tulla toisenlaisia muureja.

Oli toki monia muitakin asioita, joita emme nähneet: Aasian vaurauden liitimme Japaniin, mutta Kiinasta ei muistiinpanoissa ole sanaakaan. Kahta päivää myöhemmin olisi ollut: kesäkuun 4. päivänä 1989 Tiananmenin aukion mielenosoituksen tukahduttaminen

muuttui verilöylyksi. Nuo kuvat ovat piirtyneet syvälle muistiin. Kiinalla on monet kasvat.

Tuohon aikaan Kiinaa johti Deng Xiaoping, joka oli aloittanut talousuudistukset 1970-luvun lopulla. 1980-luvulla Kiina kapitalisoitui nopeasti, joten kaikki merkit uudesta talousmahdista olivat varmasti vuonna 1989 näkyvissä – emme niistä kuitenkaan puhuneet. Omakin utelias katseeni oli läntisesti suuntautunut. Yhdysvallat kutsui puoleensa vahvana tiedemaana, eikä se siinä asiassa tuottanut pettymystä. Olen kuullut elämäni parhaat luennot New Yorkissa syksyllä 1989 ja Berkeleyssä keväällä 1990. En voi unohtaa Agnes Hellerin istuen puhuttuja, äärimmäisen tarkasti artikuloituja ja sivistyneitä monologeja häpeästä, filosofian tehtävästä ja tutkijoiden vastuusta New Schoolissa (1989) enkä Evelyn Fox Kellerin tyystin toisella tavalla sytyttäviä luentoja feminismistä UCLA:n Berkeleyyn kampuksella. Vieläkin harmittaa, etten päässyt samaisena keväänä kuulemaan Arlie Hochschildin kurssia perheestä. Tarjolla ei ollut edes auditing-paikkaa, joka Kellerin luennolla tarkoitti konkreettisesti lattialla istumista, jos istumapaikkoja ei ollut vapaana; myöskään keskusteluun ei saanut osallistua. Tuolloin en mitenkään voinut arvata, että 25 vuoden kuluttua istuisin Chengdussa Sichuanin maakunnassa vastaamassa asiantuntijoiden kysymyksiin siitä, millainen universaali sosiaalivakuutus Kiinaan pitäisi luoda.

25 vuoden kuluttua tästä hetkestä, noin 85-vuotiaana, en ehkä vieraile missään tieteenharjoittajana. Hatara arvaukseni on, että Afrikassa voi tapahtua paljon. Tällä hetkellä ehkä kaikkein kiinnostavin maanosa sosiaalipolitiikan osalta on Latinalainen Amerikka. Siellä on erittäin intensiivisesti kehitetty universaaleja, mutta tiukan ehdollisia (conditional) sosiaalisen turvan järjestelmiä etenkin köyhyyskierteen katkaisemiseksi (Heimo 2014). Mutta monissa muissakin maissa, esimerkiksi Nepalissa ja Namibiassa luodaan uutta universalismia, kun Suomessa tästä periaatteesta etäännytään. *Sosiaalipolitiikka 2017* -teoksen yksi tärkeä johtopäätös oli, että keskiluokkaistunut eronteon yhteiskunta (Roos 1992) ei näytä tarvitsevan universaalia sosiaali- ja terveysturvaa vaan welfare mix -tyyppistä hyvinvointipluralismia

(Anttonen & Sipilä 1992). Voi olla, että meillä Suomessa universalismin eetos saa 2010-luvulla vahvaa kannatusta vain jonkinlaisen kansalaispalkan muodossa, ei enää palveluissa. Vapaudesta valita on tullut yksi tärkeimmistä ”ismeistä”.

25 vuodessa tapahtuu paljon, 50:ssä vielä paljon enemmän. Vuoden 1989 kesän jälkeen Saksat odotetusti yhdistyivät, sosialismi romahti, kahden nuoruuttani hallinneen ideologian eli sosialismin ja kapitalismin valtataistelu laimeni, uusliberalismi eteni maailmanlaajuisena aaltona ja Kiinasta tuli kapitalismin vahvin temmelyskenttä mutta myös vahva tiedemaa. Neuvostoliitosta tuli Venäjä – sivistysvaltioko? Neuvostoliiton johtaja Mihail Gorbatsšov vieraili Suomessa lokakuussa 1989: ”Haluan tervehtiä puolueetonta Suomea”. Suomen presidenttinä toimi tuolloin Mauno Koivisto – sosiaalidemokratia eli ja voi hyvin. Kaikista näistä huomioista voi vetää yhden johtopäätöksen: tulevaisuuden tietäminen on tavattoman vaikeaa. Neuvostoliitosta ei tullut sivistysvaltiota ajattelemaamme tavalla. Siitä tuli Vladimir Putinin hallitsema Venäjä. Missä ihmeessä voimme olla 25 vuoden kuluttua? En tosiaan tiedä. Huoli tulevasta on kuitenkin paljon suurempi kuin 1989, tuona ihmeellisen optimismin vuonna. Onkohan järven selkä koskaan ollut sinisempi ja tyynempi?

Politiikan ja kulttuurin suunnista

Lahdenperässä keskustelimme paljon politiikan suunnasta ja puolueista. Yksimielisiä olimme siitä, että Suomi porvarillistuu ja oikeistolaisuutuu, ja tämä huomio jaetaan myös *Sosiaalipolitiikka 2017*-teoksessa. Kaikki meistä eivät kuitenkaan uskoneet kaiken läpitunkevaan uus-oikeistolaistumiseen: punamulta voisi sen pysäyttää. Keskustelimme myös kulttuurista ja sen muutoksesta. Seuraavaksi näitä teemoja syleilevä näyte keskustelun virrasta koskien tulevaisuuden suuntaa, eli mitä ajattelimme Suomen olevan vuonna 2014:

”Suomi amerikkalaistuu ja Tampere saa pilvenpiirtäjänsä. Maanviljelys joko loppuu tai kukoistaa kasvihuoneilmiön vuoksi. Luonto tuhoutuu edelleen. Ydinvoimalakatastrofeja syntyy lisää maailmalla. Terveyshaitat vahvistuvat ihmisissä. Keskusta ja vasemmisto liittoutuvat suojelemaan ihmistä. Vahva naispuolue korostaa niukkuuden ideaa. Naisten asema vahvistuu yhteiskunnassa kaikin tavoin. Homoerotiikka lisääntyy. Uusoikeiston moraalikoodi valtaa alaa. Tupakointi kielletään ravintoloissa. Sukupuolimoraali tiukkenee. Uskonnolliset liikkeet kasvavat. Yhteiskunnallinen ilmasto on ankara ja teknokraattinen ohjaus tiukkenee. Sosiaalidemokraateista tulee oikeistolainen teknokraattinen puolue.”

Tampere sai ensimmäisen pilvenpiirtäjänsä 2014; tämä ennustus osui oikeaan. Luonto oli suuri huolenaihe 25 vuotta sitten kuten tälläkin hetkellä. 25 vuoden kuluttua ekologinen kysymys voi olla polttavampi kuin sosiaalinen kysymys. Tarvitsemme kipeästi uudenlaista ekologista sosiaalipolitiikan ymmärrystä (Hirvilammi 2015). Jos ilmasto, meret ja maaperä saastuvat nykyvauhdilla, yhteiskuntapolitiittisten kysymysten asialistan kärkeen nousee luonnon pelastaminen. Ihmisen muisti näissä asioissa on kuitenkin kovin lyhyt. Tšernobylin ydinvoimaonnettomuudesta oli 1989 kulunut vain kolme vuotta: edelleen piti välttää sienien ja marjojen keräämistä! Olimme valtavan tietoisia ydinvoiman nurjasta puolesta, Tšernobyl oli lähellä. Vuonna 2011 tapahtunut Fukushima ydinvoimaonnettomuus tapahtui niin kaukana, ettei suomalaisen politiikan ja talouden eliitin ydinvoimainnostus laimennut. Suomi on ja pysyy eurooppalaisen ydinvoimatuotannon kärkimaana. Meitä ei huolestuta lainkaan se, että jätteiden säilytys on epävarmoissa käsissä tai että ydinvoima muuttuu tavattoman kalliiksi tavaksi tuottaa energiaa. Suomi on teknokraattinen maa, jossa politiikan tekijät uskovat loputtomasti insinööritieteen kykyyn ratkaista joskus jossakin tulevaisuudessa ne ongelmat, joita tuotamme nyt tuleville sukupolville ja luonnolle. Näin me ajattelimme jo neljännesvuosisata sitten; paljon myöhemmin Suomen pääministeriksi

valittiin keskustalainen insinööri, Juha Sipilä, mutta punamulta saattoi jäädä historiaan.

Maanviljelys ei ole loppunut, mutta ruoasta on tullut uudenlainen yhteiskuntapoliittinen kysymys (Mononen ja Silvasti 2012). Millaista ruokaa syömmekö? Miten ruokaa prosessoidaan? Millaisia terveyshaittoja lisäaineet, elintarviketeollisuuden kemikaalit ja tehotuotanto saavat aikaan? Miten ruoka ja sairaudet tai ruoka ja eriarvoisuus liittyvät toisiinsa? Näitä kysymyksiä pohditaan aivan toisella intensiteetillä kuin 25 vuotta sitten. Ruoka voi edelleen politisoitua ja muodostua hyvin keskeiseksi sosiaalipoliittiseksi kysymykseksi, puhumattakaan puhtaasta vedestä.

Muun politiikan osalta ennusteemme ei osunut maaliin. Vasemmisto ja keskusta eivät ole liittoutuneet suojelemaan ihmistä; ennemminkin poliittinen keskusta ja oikeisto yhdessä oikeistopopulistisen puolueen kanssa ovat liittoutuneet suojelemaan elinkeinoelämää ja talouden kasvua. Ihmisen suojeleminen on 2010-luvun hallituspoliittisessa toiminnassa jäänyt taka-alalle, kun hallituksen tärkein tehtävä on pitää Suomi kansainvälisten yksityisten markkinayritysten, ”luottoluokittajien”, AAA-kerhossa. Tällaista hallituspolitiikkaa ei ollut olemassakaan 25 vuotta sitten, mutta talouden ja valtion finanssipolitiikan kansainvälistyminen ja etenkin eurooppalaistuminen tapahtuivatkin toden teolla vasta 1990-luvulla ja pitkälti Euroopan keskuspankin vauhdittamina. Mutta kyllä vuoden 2016 hallituspolitiikan linjanveidoissa on jotain ihan aidosti suomalaistakin: täällä kaukana Euroopan reunalla ihmisoikeudet ovat edelleen jotenkin vain sivuutettavissa.

Politiikan muutokset ovat olleet suurempia kuin osasimme odottaa. Universalismin ja sosiaalipolitiikan vahvin taustavoima Suomessa on ollut punamullassa, mutta aivan lähitulevaisuudessa tällä yhdistelmällä ei maata hallita. Lahdenperän illassa ajattelimme, että sosiaalidemokraattien liikevoima katoaa puolueen teknokratisoitua ja oikeistolaistua. Näin osin kävikin. Naispuolueeseen uskoi meistä tuolloin muutama, naisten aseman vahvistumiseen yhteiskunnan eri osa-alueilla kaikki. Mutta onko naisten asemassa sittenkään tapahtunut tarpeeksi radikaalia vahvistumista? Juuri nyt ei näytä siltä:

presidentti ja pääministeri ovat miehiä samoin kuin melkein kaikki puoluejohtajat. Vuonna 2016 hallituksen politiikassa sukupuolten tasa-arvo on ottanut askeleita taaksepäin. Naisen asema muuttuu kovin hitaasti, ja joissakin asioissa otamme askeleita taaksepäin: naiset ovat pitempään kotona vauva- ja kotihoitovapailla kuin juuri missään muussa Euroopan maassa. Naisiin kohdistuva väkivalta ei juuri vähene, eivätkä yritykset palkkaa naisia johtajiksi. Nyt toivon, että seuraavien 25 vuoden aikana tapahtuisi paljon enemmän muutoksia sukupuolten välisissä valtasuhteissa. Onneksi Suomeen ei kuitenkaan ole syntynyt voimakkaita, esimerkiksi aborttia vastustavia liikkeitä. Mehän ennakkoimme, että uskonnolliset liikkeet vahvistuisivat. Näin ei ole käynyt. Niiden paikan ovat ehkä ottaneet erilaiset populistiset ryhmät ja niitä lähellä olevat puolueet. Suuri ilon aihe on, että heteroseksuaalisuuden valta-asema on edes vähän alkanut horjua. Sukupuolineutraali avio-liittolaki astuu voimaan 2017.

Politiikan suuntaa on vaikea ennustaa. Samaa koskee taloutta. Vuoden 2008 talousromahdus tuli lähes kaikille taloustieteen asiantuntijoillekin täytenä yllätyksenä: ei näin pitänyt käydä. Sosiaalipolitiikka ja talouspolitiikka kulkevat käsi kädessä, joten muutokset taloudessa merkitsevät muutoksia sosiaalipolitiikassa. Miten sitten voisimme ennustaa, mihin suuntaan talous tai sosiaalipolitiikka ovat menossa? Tai politiikka? Tai miltä näyttää hyvinvointivaltio vuonna 2039? Olemmeko edelleen osa Euroopan Unionia? Onko Suomi kenties yhtiötetty ja myyty ulkomaiseen omistukseen, demokratia ulkoistettu yrityksille ja kansalaisuus lopetettu? Emme voi tietää?

Tässä ajassa vuonna 2016 Ukrainan kriisi jatkuu, etelämpänä on Syyria sotineen sekä päättymätön kärjistynyt konfliktitilanne Israelin armeijan ja Hamasin hallinnoiman Gazan välillä. Ei ole mikään ihme, että Suomen Akatemian ja Euroopan Unionin tutkimusrahoitusohjelmissä turvallisuus on yksi keskeinen teema.

Turvallisuus ei tarkoita samaa kuin sana ”social security”. Sosiaalinen turvallisuus tai sosiaaliturva oli toisen maailmansodan jälkeisen Euroopan tie kohti hyvää ja oikeudenmukaista yhteiskuntaa. Etenkin Britanniassa uskottiin lujasti siihen, että kaikki ihmiset pitää

saada koulutuksen, terveydenhuollon ja rahallisen perusturvan piiriin. Sosiaalipoliittiset hyveet koituisivat kansakunnan menestykseksi. Universalismi loisi vakautta, tasa-arvoa ja yksinkertaista hallintoa. Ja pitkälti tällaisten sosiaalipoliittisten oppien varassa länsimaiset hyvinvointivaltiot luotiin (Anttonen & Sipilä 2000). Näistä ihan-teista olemme luopumassa tai ainakin etääntymässä. Universalismin nimeen vannotaan nyt muualla kuin Suomessa. Meillä kansalaisten pitää saada valita itselleen parhaiten sopivat palvelut siinä missä he valitsevat mieliviininsä tai vaatemerkinsä.

Hallitus ehdotti huhtikuun 6. päivänä 2016, että julkiset palvelutuottajat yhtiöitetään. Mikähän taho tämän jälkeen on se puolueeton ja sektionaalisten intressien yläpuolella toimiva ”julkinen”? Valinnanvapaus ei tarkoita vain sitä, että asiakas valitsee. Valinnanvapauden maailmassa myös palvelun tuottaja valitsee asiakkaat. Mikä taho jatkossa hoitaa ne, joita kukaan ei halua hoitaa? Köyhät? Juopot? Muistisairaat vanhat? Marginaalissa elävät? Jos ei ole julkisia palveluja, ei ole yhteisvastuuta eikä sitä puolueetonta palveluntuottajaa – ei myöskään paikallista ja suoraa demokratiaa. Demokratiavaje on valtava uhka juuri nyt.

Valinnanvapauden ylistys

”Yksityistäminen etenee ja julkinen terveydenhuolto pysähtyy. Lääkärien koulutustaso laskee ja vain yksityissairaaloissa on suomalainen henkilökunta. Suomi on olemassa vuonna 2009.”

Vuoden 1989 kesällä ei enää ollut epäilystäkään siitä, etteikö yksityistäminen etenisi julkisen sektorin sisällä rivakasti. Oletimme, että yksityistäminen tulee olemaan voimakasta terveydenhuollossa ja että 25 vuoden kuluttua meillä on paljon yksityissairaaloita. Näin ei käynyt, eikä lääkärienkään koulutustaso ole heikentynyt. Mutta julkisen terveydenhuollon kehittäminen ei sekään edennyt. Rinnalle on tietoisesti ja poliittisin päätösin luotu vahva yksityinen terveyden-

huolto ja julkisten palveluiden on annettu rapautua. Työterveys on joillakin aloilla paisunut melko suuriin mittoihin. Vuonna 1989 jo olin työterveyshuollon piirissä, mutta laitoksen johtajakin muistutti joka syksy, että teidän ei pidä sitä käyttää vaan ”menette terveyskeskuksiin hoidattamaan itseänne ja vaivojanne”. Työterveys sijaitsi kaukana ruumassa rakennuksessa, jossa sijaitsi monta muutakin valtion konttoria. Yksi niistä oli Valtion työterveyshuolto: muutama lääkäri käytävällä piti vastaanottoa, mutta harvassa olivat käynnitkin. Lääkäri opetti nostamaan pieniä käsipainoja.

Jotenkin systeemi muuttui niin, että ensin muodostettiin Medivire ja hyvin nopeasti se yksityistettiin. Viime vuosien aikana työterveys oli ihan jotakin muuta: jos meni vastaanotolle ja oli pitkittynyt flunssa, joutui heti konsultaatioon erikoislääkärille. Jos oli kaksi flunssaa peräkkäin, piti käydä läpi niin suuri määrä kokeita ja konsultaatioita, että niihin väsyi. Käyntejä tuli paljon terveellekin asiakkaalle. Hienoahan se omalla tavallaan on ollut meille etuoikeutetuille. Saisipa mieshenkilö, jota yllä siteerasin, saman hoidon terveyskeskuksesta, mutta ei hän tahdo saada mitään hoitoja – paitsi erikoissairaanhoidon asiakkaana. Meillä on jo kaksi kerrosta terveydenhuollossa, vähintään kaksi kanavaa ja huikea eriarvoisuus mitä tulee terveyspalvelujen saatavuuteen ja terveydentilaan. Universalismi riutuu. Oma työterveysuhteeni on normalisoitunut, kun palveluntuottaja vaihtui tai sitten työnantaja vain on laittanut jarrut päälle. Olen tyytyväinen: ylihoitaminen loppui.

Sairaalat eivät tosiaankaan ole yksityistyneet, mutta aika moni lääkäri työskentelee yksityisellä terveysasemalla, joiden voitot siirtyvät jonnekin veroparatiiseihin. Julkispalvelujen markkinoistaminen etenee voimakkaasti. Nopeinta se on sosiaalipalveluissa, etenkin asumis- tai ympärivuorokautisen hoidon ja auttamisen palveluissa, joista yli puolet voi olla voittoa tuottavien yritysten tuottamia (Karsio & Anttonen 2013). Näin on esimerkiksi lastensuojelussa: suojelu on muuttunut liiketoimeksi. Ehkä 25 vuoden kuluttua, kun eriarvoistuminen ja erilaistuminen etenevät riittävän pitkälle, on keksittävä uudelleen julkinen. Ehkä konsulttien kaarti laulaa kuorossa, että vain julkinen valta voi taata ja tuottaa yhteiskunnallisia hyveitä kuten yhtäläisen

pääsyn koulutukseen, terveydenhuoltoon ja hoivaan. Ehkä tulee aika, jolloin keskustelemme taas tarpeista emmekä maksukyvyistä. Tämän päivän Suomessa maksukyky on alkanut määrittää sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saamista enemmän kuin ehkä koskaan aikaisemmin. Johonkin markkinoistumisen huumaan hautautui sellainen osuustoiminnallisen palvelujärjestelmän kasvun odotus, jota *Sosiaalipolitiikka 2017* -teoksessa uumoiltiin.

Parhaillaan elämme monella tapaa uutta residualismin, eli pahimman köyhyyden tarveharkintaisen lievittämisen, aikaa sosiaalipolitiikassa. Jos olet köyhä, tyydyt kunnan osoittamaan paikkaan palvelutalossa. Jos olet varakas, käytössäsi on palveluseteli ja se voi toimia ohituskaistana suosittuun palvelutaloon ja turvalliseen hoitoon. Sama toistuu verovähennysoikeudessa. Jos olet köyhä, et raihnaisenaakaan saa siivousapua. Jos olet hyvätuloinen, saat siivousapua valtion subventoimana, vaikka et sitä tarvitsisi. Hyvinvointivaltioon istutetaan käytäntöjä, jotka eriarvoistavat. Jotenkin uskon, että tulevien 25 vuoden aikana järki ja oikeudenmukaisuus voittavat.

Nyt monet poliitikot ajattelevat, että valtio ei saa rajata mitenkään markkinatalouden lakeja: kaikki on kaupan. Valtion tehtävä on mahdollistaa verotusoikeuden avulla palvelujen kustantaminen. Ihanteena pidetään sitä, että raha seuraisi kuluttajia, jotka tekevät palvelumarkkinoilla informoituja ja rationaalisia päätöksiä. Tämä edellyttää kilpailutilanteen luomista ja etenkin sitä, että kaikilla toimijoilla pitää olla oikeus ensinnäkin päästä osalliseksi valtion verotuloilla rahoitettavien palvelujen tuottamisesta ja toiseksi oikeus tehdä voittoa sosiaalipoliittisilla hyveillä. Tämä ajatus on tyystin uusi suomalaisen yhteiskunnan ja länsimaisen hyvinvointivaltion historiassa. Tähän asti on ajateltu, että julkisen vallan pitää tuottaa rahoittamansa palvelut itse tai yhteistyössä voittoa tuottamattoman järjestökentän kanssa. Muutos on jo tapahtunut ja tiedämme, että sosiaalipoliittisten hyveiden kaupallistamisesta on tullut erittäin tuottoisa liiketoimi. Muis-tisairas vanhus ei varmasti tee informoituja ja rationaalisia päätöksiä palvelumarkkinoilla, mutta kunta tai omaiset voivat sijoittaa hänet palvelutaloon, jonka voitot kotoutetaan veroparatiiseihin. Olemme

todella kaukana siitä maailmasta, jossa sosiaalipolitiikka oli yhtä kuin kansakunnan ja kansalaisen paras. Sosiaalipolitiikasta on tullut kauppatavaraa. Eläkevaroillamme voidaan käydä sotia Afrikan maissa ja palvelutaloasumisen voitoilla rahoittaa vaikkapa juuri sotiin tarvittavaa aseellisuutta. Tätä emme voi parhaalla tahdollakaan nimittää hyvinvointivaltion ajaksi. Hyvästit sille!

Miksi sitten näin kävi? Miksi sosiaalipoliittisista hyveistä on tullut markkinahyödykkeitä, joita saa tuottaa kuka tahansa ja lähes millä kriteereillä tahansa?

Moni kuntapäätävä asettuisi nyt vastustamaan näitä ajatuksia ja sanoisi, että onhan meillä hankinta- ja kilpailulainsäädäntö, poliittinen valtakunnallinen ohjaus ja kansallinen sosiaalipoliittinen lainsäädäntö. Tilanne ei ole villi vaan hallinnassa; tai ehkä siinä on joitakin ”valuvikoja”. Osin näin onkin. Esimerkiksi Sitran sääntökirjat palveluseteliasumiseen ovat pitkiä kuin nälkävuodet. Markkinoiden tulo tuo mukanaan huikean sääntelybyrokratian: kun palvelun tuottajaan ei voi luottaa, on kontrolloitava aivan kaikkea kalorimääristä ikkunoiden kokoon. Ja kun työntekijään ei voi palveluorganisaatioissa luottaa, ihan kaikkea hänen työssään pitää kontrolloida. Kaikki on kirjattava minuuttien tarkkuudella että tehokkuus lisääntyy. Aikaa ei saa jäädä pienelle keskusteluhetkelle eikä luovalle työnteolle. Kaikki pitää standardoida.

Eräässä kokouksessa tuli esiin, että erään kaupungin asettama kalorimäärä aterialle ei toiminut, kun joku tuottaja keksi lisätä laihaan velliin halvinta ruokaöljyä: vanhus sai kalorit, mutta ei ehkä ihan sillä tavalla kuin ”kunta” ajatteli. Hyvä esimerkki markkinapalvelun kontrolliongelmasta oli myös äitini kotihoito: kaupunki kyllä valvoi, että paikalla käytiin kolmesti päivässä. Ovessa oli tarra, johon työntekijä leimasi kännykkänsä mennessä tullen. Kaupunkia ei kuitenkaan riittävästi kiinnostanut, mitä 15 minuutin aikana tapahtui ja vielä vähemmän se, että äidin luona kävi yli sata ihmistä vuodessa. Ihan mukavia hoitajiahan heissä oli, mutta useimmat kävivät vain kerran eivätkä edes tienneet, mitä oli tarkoitus tehdä. Ruoka laitettiin lämmitettynä eteen, mutta se löytyi jääkaapista tai roskiksesta. Kun on

riittävän kauan syömättä ja juomatta, seuraukset ovat ihan jokaisen arkijärjellä ennakoitavissa. Kotihoidosta on tullut minimistä huolehtimista: ainakin äiti löydettiin aamulla lattialta ja minulle soitettiin, jos piti toimittaa sairaalaan. Olisi pitänyt juosta paikalle joka päivä paikkaamaan palvelujärjestelmän laiminlyönnit. Sellainen hyvinvointivaltio meillä nyt on.

Kotipalvelu vuonna 1989 oli jotakin ihan toista kuin kotipalvelu vuonna 2015. Vuonna 1989 samat hoitajat kävivät samojen ihmisten luona ja saattoivat viipyä jopa tunteja: siivota, käydä kaupassa, laittaa ruokaa, seurustella. Vuonna 2014 kaikki tämä oli pilkottu tehostettuihin osapaketteihin. Kolme kylmää ateriaa tulee kerralla jääkaappiin. Kotihoidon tehtävä on lämmittää, mutta se ei ehdi seurata, syökö vanhus vai ei. Siivouspalvelu ostetaan itse, jos tulot riittävät verovähennyksen hyödyntämiseen, tai sitten kaupungin sopimustuottaja käy siivouksen tekemässä. Päiväkeskuskäynti kerran viikossa on kaiketi tarkoitettu toteuttamaan osallisuutta yhteisössä, aktiivisuutta vanhalla iällä ja nivelten liikkuvuutta. Jos yksinäisyyden tunteja havaitaan, asiakasohjaaja tilaa järjestöistä ulkoiluttajan tai juttukaverin: käyvät jos käyvät. Oma kokemukseni näistä oli aika surkea: käynnit loppuivat yhden tai kahden vierailun jälkeen. Kukaan ei ilmoittanut palvelun loppumisesta, koskaan en saanut selville mitä tapahtui. Sen verran universalismista on jäljellä, että kotihoitokonsepti on kaikkialla maassa jokseenkin sama: supernopeat kotipalvelukäynnit, yksi päiväkeskuspäivä jokseenkin samalla kaavalla (unohdin saunomisen päiväkeskuksessa), ateriat kotiin kylminä ja lisäpalveluja, jos rahaa on. Yksityiset toimijat ja julkinen sektori massatilaajana ovat tuoneet meille lähes täydellisen virtaviivaistamisen. Hyvä että palveluntuottajat kirittävät toisiaan!

Mitä tällä kaikella sitten on tekemistä suomalaisuuden ja kansainvälisyyspohdintojen kanssa? Mitä äitini täysin standardoitu kotihoito kertoo maastamme ja suomalaisuuden tilasta? Paljonkin.

Mikä muuttuu ja mikä ei?

1980-luvulta lähtien uudet julkisjohtamisen, yksityistämisen sekä markkinaistamisen opit levisivät kulovalkean tavoin maasta ja mantee-reelta toiselle. Samaan aikaan julkistalouksien jatkuvat kriisit ja valtion kassavajeet ovat pakottaneet säästöliekille. Julkistalous on pitänyt saada kuriin, jotta kansantalous ja taloudellinen kasvu voisivat hyvin. Jos vielä 1980-luvun alussa ajateltiin, että sosiaalipolitiikka kesyttää kapitalismin kovuuden, niin nyt ajatellaan, että kapitalismin lait on saatava sosiaalipolitiikan periaatteiksi. Elämme tyystin erilaisessa maailmassa kuin 1980-luvulla. Kun sosialismi hävisi ideologioiden taistelussa, myös sosiaaliliberalismi alkoi näivettyä. Jonkinlaisessa aatteellisessa tyhjiössä me nyt elämme ja yritämme tehdä maailmasta tehokkaan – ilman häiritseviä oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon oppeja. Niitä on kovin vaikea tuotteistaa ja myydä markkinoilla!

Suomella on omat rajoitteensa. Talous on kovin kapeasti muuttaman elinkeinon varassa: sellun ja jo menetettyjen matkapuhelimien. Maatalouden ei ole tarvinnut tukiensa vastineeksi kansainvälistyä eikä tuottaa houkuttelevia tuotteita edes keskiluokan vaatimaan makuun. Riittää kun Venäjä tarvitsee – tai tarvitsi – laktoositonta maitoa ja kansa lenkkimakkaraa. Edes Suomesta suomalaisille ei ole herunut lähiruokaa ja lisäaineetonta einestä kuin muutaman vuoden ajan. Olemme olleet valovuosien päässä monista vauraista maista. Hallitus elää kaudesta toiseen metsän ja mahdollisten nokioiden varassa. Me emme halua myydä palveluja, vaatteita, ruokaa, musiikkia, elämyksiä. Vienti on puun tai puhelimen näköistä: on asioita, joista tämä maa ei ota oppia. Naapurimaa Ruotsi on tehnyt vientituotteita huonekaluista, vaatteista, musiikista, murhista eli kaikesta sellaisesta, jota ihmiset tarvitsevat arjessa – eivät tietenkään tarvitse murhia. Ruotsi on jatkanut kansankodin perinteitä: tehdään tuotteita tavallisille ihmisille kaikkialle maailmaan, sillä kaikkialla ihmiset tarvitsevat aika lailla samoja asioita.

Myös näistä asioista me tavallaan keskustelimme Lahdenperässä. Kävimme paljonkin keskustelua valtion alkuhämäristä: mitä meistä

olisi tullut, jos Venäjä ei olisi vallannut sodassa Ruotsin merentakaisia metsää, jolla suomea puhuvat asuivat, ja muutama saamelainen, tuhansine järvineen. Tämä alue tuli erityiseksi osaksi Venäjää, ja tiettyjen poliittisten yhteensattumien vuoksi se sai myös omaa itsehallintoa. Kulttuurisesti ja poliittisesti asuinalueitaan omakseen havitteleva yläluokka käytti voimakkaasti valtionhallintoa Suomi-projektinsa välineenä. Tällöin alkoi suomalaisen intelligentsian identifioituminen valtioon, joka vielä vahvistui osana Venäjän suurta vallankumousprosessia. Eikä tuo identifioituminen ole tyystin kadonnut edes 2010-luvulla. Edelleen valtio on eliitin väline, jota käytetään erilaisten Suomien rakentamiseen. Ja edelleen podemme tiettyä alemmuudentunnetta suhteessa muihin maihin. Naapuri-Ruotsi on aina häikäissyt jollakin tavalla: kansankodillaan, hyvinvointivaltiollaan, maahanmuuttajayhteiskunnallaan, Ikeallaan. Moderni loisto on ollut muualla kuin Suomessa, lyhyttä Nokia-aikakautta lukuun ottamatta. Toki hyvä Pisa-menestys auttaa hieman haavojen nuolemisessa.

Emme Lahdenperässä unohtaneet sitäkään seikkaa, että Suomessa lähti liikkeelle valtava yhteiskunnallinen rakennusprosessi sotien jälkeen, ja se kattoi kaikki elämänalueet: teollisuuden ja infrastruktuurin rakentamisen, maatalouden modernisoinnin, toimeentuloturvan ja sosiaalipalvelujen nopean kehittämisen, valtakunnallisen yliopistoverkon luomisen. Suomi muuttui voimakkaan taloudellisen kasvun siivittämänä hyvin nopeasti yhdeksi Euroopan rikkaimmista maista. Tärkeää on ollut sekin, että Suomessa on vallinnut huomattava poliittinen konsensus sen jälkeen, kun työväenkysymys saatiin huomattavalta osin 1960- ja 1970-luvuilla purettua hyvinvointivaltiollisten toimenpiteiden avulla. Yksi tärkeä seuraus oli hyvin toimiva valtio. En tiedä, tuntevatkohan ketkään muut kuin suomalaiset samalla pysyvällä tavalla valtiotaan yhtä lailla omakseen. Voi olla, että tässä asiassa muutos on jo ovella.

Naisten asema Suomessa kertoo aivan erityisesti kulttuurisen perinteen jatkuvuudesta. Suomessa naiset ovat länsieurooppalaisista eniten kokopäivätyössä, he ovat saaneet varhain äänioikeuden, ja kyenneet hankkimaan huomattavan aseman valtiopäivillä. Tästä huo-

limatta kulttuuri on kovin paternalistinen. Naisten avoin syrjintä on yhä jokseenkin hyväksyttyä Suomen ollessa yksi viimeisiä maita, joissa hyväksyttiin YK:n yleissopimus naisten kaiken syrjinnän kieltämisestä. Myös naisjohtajien harvinaisuus kertoo kulttuurista, jossa isien valtaa ei ole koskaan vakavasti kiistetty.

”Suomen tietty kulttuurinen isolaatio on antanut mahdollisuuden vahvistaa oman kulttuurin erityispiirteitä. Suomalaiset kohtaavat yleensä vain toisia suomalaisia. Ihmiset voivat kohdata toisensa tuttuina tai puolituttuina, eivät vieraina. Kommunikaatiossa on paljon sanatonta intimizeettiä.”

Ajattelimme näiden asioiden olevan selityksiä sille, että ihmiset ovat voineet kehittää erityisen kulttuurisen koodiston, jossa vieraiden kanssa käytävän keskustelun tavoilla ja käytöksellä on suhteellisen vähän merkitystä ja jonka varassa muukalaisia voi jopa vihata. Ja hyvätkin innovaatiot jäävät kaupallistamatta, lisättäisiin tänä päivänä. Kaikella tällä on merkitystä sille, miten elämme, millainen hyvinvointivaltio meillä on ja mikä on tulevaisuutemme. Jälkikäteen on helppo olla viisas. Suomen tie takapajulasta moderniksi rikkaaksi valtioksi edellytti modernia sosiaalipolitiikkaa, eriarvoisuuden kitkemistä ja oikeudenmukaisuuden vaalimista. Ilman näitä asioita Suomen tie olisi ollut aika lailla erilainen. Ilman näitä Suomen tulevaisuus tulee olemaan hyvin erilainen.

Juuri nyt olisi keskusteltava siitä, millaisen tulevaisuuden haluamme. Saako eriarvoistuminen jatkua? Voidaanko etuuksia ja palveluksia heikentää vuodesta toiseen? Entä mitä seuraa siitä, että julkiset palvelut hävitetään. Miksi halutaan luopua kansalaisten puolueettomasta ja tasapuolisesta kohtelusta palveluissa? Missä ovat kansalaisten vaikutusmahdollisuudet? Eihän meillä ole asiaa yhtiöiden hallituksiin ja johtoryhmiin. Demokratiakin uhkaa kadota. Kunta on ollut sosiaalinen innovaatio vailla vertaa. Nyt saatamme olla matkalla eliitin valtaan, jossa suuret korporaatiot ja yhtiöt hallitsevat. Se taas lisää miesten ja rahan valtaa. Yhtiöittämisen riskit tiedetään hyvin: kansanvalta katoaa,

asiantuntijavalta vahvistuu, väärinkäytökset ja korruptio lisääntyvät: lobbarit voivat hyvin. Olemmeko juuri nyt uuden aikakauden kynnyksellä? Olisiko taas aika istua sinisenä siuntelevän järven rannalle ja miettiä suomalaisuutta, maailmanmenoa ja sitä, missä mahdamme olla 25 vuoden kuluttua?

Lähteet

- Aamulehti. 2.8.2012. <http://moro.aamulehti.fi/2012/08/02/alkoholistit-ko-koonnutvat-nyt-keskustorilla-taalla-on-mukava-ottaa-ryyppyja/> Luettu 17.6.2015.
- Aamulehti. 2.8.2012. Tunnettu lääkäri kohauttaa: Juopot ”ihmisroskat” vietävä keskustasta saarelle! <http://moro.aamulehti.fi/2012/08/02/professori-kohauttaa-ihmisroskat-siivottava-keskustasta-saarelle/> Luettu 17.6.2015.
- Aamulehti. 21.8.2014. <http://moro.aamulehti.fi/2014/08/21/lisaa-siivous-ta-ja-poliisikaynteja-kivipenkki-saa-lahtea-nain-pormestari-vastaa-keskustori-palautteeseen/> Luettu 17.6.2015.
- Alanen, Leena. 2009. ”Johdatus lapsuudentutkimukseen.” Teoksessa *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*, toim. Alanen, Leena & Kirsti Karila. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Alasuutari, Maarit & Kirsti Karila & Kirsi Alila & Mervi Eskelinen. 2014. *Vaikuta varhaiskasvatukseen. Lasten ja vanhempien kuuleminen osana varhaiskasvatuksen lainsäädäntöprosessia*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:13. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2014/liitteet/tr13.pdf?lang=en> Luettu 18.4.2016.
- Allard, Erik & Yrjö Littunen. 1964. *Sosiologia*. Porvoo: WSOY
- Andersson, Jan Otto. 2012. ”Perustulo ja kohtuutalous – radikaali yhdistelmä.” Teoksessa *Perustulon aika*, toim. Perkiö, Johanna & Kaisu Suopanki. Helsinki: Into, 91–100.
- Anttiroiko, Ari-Veikko & Arto Haveri & Veli Karhu & Aimo Ryyänen & Pentti Siitonen (toim.). 2007. *Kuntien toiminta, johtaminen ja hallintasuhteet*. Tampere: Tampere University Press. <http://url.fi/uos> Luettu 27.5.2014.
- Anttonen, Anneli. 2002. ”Universalism and social policy: a nordic-feminist revaluation.” *NORA* Vol. 10. No. 2., 71–80.
- Anttonen, Anneli & Lea Henriksson & Ritva Nätkin. 1994. *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli & Liisa Häikiö & Kolbeinn Stefánsson & Jorma Sipilä. 2012. ”Universalism and the challenge of diversity.” Teoksessa *Welfare state, universalism and diversity*, toim. Anneli Anttonen & Liisa Häikiö & Kolbeinn Stefánsson. Cheltenham: Edward Elgar, 1–15.
- Anttonen, Anneli & Gabrielle Meagher. 2013. ”Mapping marketisation: concepts and goals.” Teoksessa *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*, toim. Meagher, Gabrielle & Marta Zebehely. Stockholm Studies in Social Work 30. Stockholm: Stockholm University, 13–22

- Anttonen, Anneli & Jorma Sipilä. 2010. "Universalismi Britannian ja Pohjoismaiden sosiaalipolitiikassa". *Janus* Vol. 18. No. 2., 104–120.
- Anttonen, Anneli & Jorma Sipilä. 2000. *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli & Jorma Sipilä. 1992. "Julkinen, yksityinen ja yhteisöllinen sosiaalipolitiikassa – sosiaalipalvelujen toimijat ja uudenlaiset yhteensovittamisen strategiat." Teoksessa *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*, toim. Riihinen, Olavi. WSOY, Helsinki, 435–462.
- Atkinson, Anton. 2015. *Inequality – What Can Be Done?* N.Y., Harvard University Press.
- Baumrind, Diana. 1988. "Raising competent children." Teoksessa *Child development today and tomorrow*, toim. Damon, William. San Fransisco: Jossey, 349–378
- Birnbaum, Simon. 2012. *Basic Income Reconsidered. Social Justice, Liberalism, and the Demands of Equality*. New York: Palgrave MacMillan.
- Doyal, Len & Ian Gough. 1991. *A theory of human need*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Eduskunnan tarkistusvaliokunta. 2013. *Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia?* Eduskunnan tarkistusvaliokunnan julkaisu 1/2013.
- Eriksson, Lars. (toim.). 1967. *Pakkoauttajat*. Helsinki: Tammi.
- Esping-Andersen, Gøsta. 1985. *Politics against markets: the social democratic road to power*. Princeton: Princeton University Press.
- Esping-Andersen, Gøsta. 1990. *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity press.
- Esping-Andersen, Gøsta. 2002. "A Child-Centred Social Investment Strategy." Teoksessa *Why We Need a New Welfare State*, toim. Esping-Andersen, Gøsta. Oxford: Oxford University Press.
- Forsberg, Hannele & Ritva Nätkin (toim.). 2003. *Perhe murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus
- Gingrich, Jane. 2011. *Making Markets in the Welfare State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gun, Olle & Thomas Larsson. 16.11.2011. Ny skandal på Carema-boe. SVT Nyheter. <http://www.svt.se/nyheter/sverige/ny-skandal-pa-carema-boe> Luettu 1.10.2014.
- Harjula, Minna 2015. *Hoitoonpääsyn hierarkiat. Terveyskansalaisuus ja terveyspalvelut Suomessa 1900-luvulla*. Tampere: Tampere university press.
- Harrikari, Timo. 2014. "Nuorisotakuu sukupolvipoliittisena hallintana — hiljaisia reunaehdoja." Teoksessa *Nuorisotakuun arki ja politiikka*, toim. Gretscher, Anu & Kari Paakkunainen & Anne-Mari Souto & Leena Suurpää. Nuorisotakuun arki ja politiikka.
- Hasanen, Kirsi. 2013. *Narrating care and entrepreneurship*. Tampere: Tampere University Press.

- Heimo, Lauri. 2014. *The ideal of conditional cash transfers*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, kulttuuri- ja yhteiskuntatieteiden yksikkö. Helsingin Sanomat. 5.6.2014. Helsingissä yhä vähemmän katupenkkejä – iäkkäät eivät pääse levähtämään. <http://www.hs.fi/kaupunki/a1401859050995> Luettu 18.5.2016.
- Helsingin Sanomat. 4.3.2012. Myös Räsänen vastustaa lasten kotihoidon tuen leikkaamista. <http://www.hs.fi/politiikka/a1305556936107> Luettu 18.4.2016.
- Helsingin Sanomat. 15.8.2013. Olof Palmen poika uskoo hyvinvointivaltioon. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1376457020811> Luettu 20.4.2016.
- Hiilamo, Heikki. 2014. "Voisiko osallistava sosiaaliturva lisätä osallisuutta?" *Yhteiskuntapolitiikka* Vol. 79. No.1., 82–86.
- Hirvilampi, Tuuli. 2015. *Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 136, Kela. Helsinki: KELA.
- Hirvilampi, Tuuli & Senja Laakso & Michael Lettenmeier. 2014. *Kohtuuden rajat Yksinasuvien perusturvan saajien elintaso ja materiaallinen jalanjälki*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 132. Helsinki: Kela.
- Hoikkala, Tommi. 1993. *Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuis-tumisen puhe ja kulttuurimallit*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hylland-Eriksen, Thomas. 2002. *Hetken tyrannia*. Helsinki: Johnny Kniga.
- Häikiö, Liisa. 2014. "Institutionalization of sustainable development in decision-making and everyday life practices: A critical view on the Finnish case." *Sustainability* Vol. 6 No. 9., 5639–5654.
- Ilta-Sanomat. 21.3.2012. Keltinkangas-Järvinen. <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000000487997.html> Luettu 20.4.2016.
- Isola, Anna-Maria. 2012. "Hyviä työntekijöitä ja veronmaksajia. Syntyvyysretoriikka 2000-luvun alun Suomessa." *Janus* Vol. 20. No. 3., 334–352.
- Jaakkola, Jouko & Panu Pulma & Mirja Satka & Kyösti Urponen. 1994. *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Jenks, Chris. 1996. "The Post-modern Child". Teoksessa *Children in Families: Research and Policy*, toim. Brannen, Julia & Margaret O'Brien. London: Falmer, 13–25.
- Jokinen, Eeva. 2005. *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Julkunen, Raija. 2009. "Perustulo – kuinka sama idea toistuvasti kohtaa sosiaalidemokraattisen hyvinvointivaltion." Teoksessa *Ajatuksen voima. Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa*, toim. Kananen Johannes ja Juho Saari. Helsinki: Minerva, 261–290.
- Juvén, Sonja. 2014. *Nollatyösopimuksella työskentelyyn liittyvä epävarmuus kaupan alan työntekijöiden kokemana*. Sosiaalipolitiikan kandidaatin-tutkielma, YKY, Tampereen yliopisto.

- Kaltiala-Heino, Riittakerthu & Sari Fröjd. 2008. ”Nuoruusikäisen itsemäärääminen ja pakolla auttaminen.” Teoksessa *Tutkijapuheenvuoroja terveydenhuollosta*, toim. Ashorn Ulla & Juhani Lehto. Helsinki: Stakes.
- Kansallinen omaishoidon tuen kehittämisohjelma. 2014. Työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014: 2. Helsinki: STM. http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/-/_julkaisu/1877786 Luettu 3.6.2014.
- Karsio, Olli & Anneli Anttonen. 2013. ”Marketisation of eldercare in Finland: legal frames, outsourcing practices and the rapid growth of for-profit services.” Teoksessa *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*, toim. Meagher, Gabrielle & Marta Zebehely. Stockholm Studies in Social Work 30. Stockholm: Stockholm University, 85–125.
- Kekkonen, Urho. 1952. *Onko maallamme malttia vaurastua?* Helsinki: Otava
- Kettunen, Pauli & Klaus Petersen (toim.). 2011. *Beyond welfare state models: Transnational historical perspectives on social policy*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Keynes, John Maynard. 1951. *Työllisyys, korko ja raha: yleinen teoria*. Suom. Ahti Karjalainen ja Pentti Kivinen (alkup. 1936). Porvoo: WSOY
- Koistinen, Pertti. 2014. *Työ, Työvoima ja Politiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Kopomaa, Timo. 2014. Kaikenikäisille sopivan kaupunkipuiston luominen vaikeaa – kuka ottaa penkit käyttöönsä? http://yle.fi/uutiset/tutkija_kai-kenikaisille_sopivan_kaupunkipuiston_luominen_vaikeaa_kuka_ot-taa_penkit_kayttoonsa/7601803 Luettu 20.4.2016.
- Koskela, Hille. 2009. Pelkokierre. Helsinki: Gaudeamus.
- Kuusi, Pekka. 1961. *60-luvun sosiaalipolitiikka*. Helsinki: WSOY.
- Kvist, Ojn & Johan Fritzell & Bjørn Hvinden & Olli Kangas (toim.). 2012. *Changing social equality: The nordic welfare model in the 21st century*. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11. Helsinki: STM & Kuntaliitto. http://www.stm.fi/c/document_library/get_Bristol_Policy
- Laki omaishoidon tuesta 2.12.2005/937. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050937> Luettu 20.4.2016.
- Lane, Jan-Erik. 2000. *The public sector. Concepts, models and approaches*. London: Sage Publications
- Latour, Bruno. 2006. *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Tampere: Vastapaino
- Lehtonen, Turo-Kimmo. 2008. *Aineellinen yhteisö*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Lister, Ruth. 2003. ”Investing in the Citizen-Workers of the Future: Transformations in Citizenship and the State under New Labour.” *Social Policy and Administration* Vol. 37., 427–443.
- Lith, Pekka. 2013. *Vanhusten ja erityisryhmien yksityisen palveluasumisen kilpailutilanne*. TEM raportteja 9/2013. <http://www.tem.fi/files/35708/>

- TEMap_9_2013.pdf Luettu 18.4.2016. Lähde, Ville. 2013. *Niukkuuden maailmassa*. Tampere: niin & näin.
- Mankiw, Gregory & Mark Taylor. 2008. *Macroeconomics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mattila, Yrjö & Tiina Kakriainen. 2014. ”Kunnan työntekijät arvioimassa omaishoitoa – kuntien omaishoidon työntekijöiden näkemyksiä omaishoitojärjestelmän toimivuudesta aja kehittämistarpeista.” Teoksessa *Rakas mutta raskas työ. Kelan omaishoitohankkeen ensimmäisiä tuloksia*, toim. Tillmann Päivi & Laura Kalliomaa-Puha & Hennamari Mikkola. Työpapereita 69/2014. Helsinki: Kela. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/144109/Tyopapereita69.pdf?sequence=1> Luettu 29.3.2016]
- Meagher, Gabrielle & Marta Szebehely (toim.). 2013. *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*. Stockholm Studies in Social Work 30. Tukholma: Stockholm University.
- Miettinen, Anneli. 2012. *Perhevapaakäytännöt Suomessa ja Euroopassa 2012*. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen työpaperi 2012 (1). Helsinki: Väestöliitto.
- Mononen, Tuija & Tiina Silvasti. 2012. *Hyvä ja paha ruoka: ruoan tuotannon ja kuluttamisen vaikutukset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Morgan, David. 2009. *Acquaintances: the space between intimates and strangers*. Maidenhead: Open University Press.
- Myrskylä, Pekka. 2011. *Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella*. Työ ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 12/2011. Helsinki.
- Nenonen, Marko. 2006. *Lapiolinjalla. Työttömät pakkotöissä 1948–1971*. Jyväskylä: Atena.
- OECD. 2008. *Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries*. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/growing-unequal_9789264044197-en#page1 Luettu 18.4.2016.
- OECD. 2010. *Economic survey of Finland, 2010. Policy Brief*. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/oecd-economic-surveys-finland-2010_eco_surveys-fin-2010-en Luettu 14.11.2013.
- Omaishoidon tuki. Opas kuntien päättäjille. 2006. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön oppaita 2005:30. Helsinki: STM. <http://urly.fi/uou> Luettu 3.6.2014.
- Paavonen, Tapani & Olli Kangas. 2006. *Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana*. Helsinki: Suomen eduskunta.
- Panitch, Leo & Gregory Albo & Vivek Chibber (toim.). 2011. *The crisis and the left*. Lontoo: Merlin Press.
- Perttula, Rauno. 2015. *Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalisuudessa*. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

- Perälä, Jussi. 2014. Huumeiden sekakäyttäjien arkeen kuuluu ”säättäminen” https://blogi.thl.fi/web/poreilua/etusivu/-/blogs/huumeiden-sekakayttajien-arkeen-kuuluu-saataminen?p_p_auth=LDubhn7o Luettu 17.6.2015.
- Petersen, Ole Helby & Ulf Hjelm. 2014. ”Marketization of welfare services in Scandinavia: A review of Swedish and Danish experiences.” *Scandinavian Journal of Public Administration* Vol. 17. No. 4., 3–20.
- Petrell, Tuija. 2013. ”Keskustorin ihmisroskat: järjestyshäiriöt ja asunnottomien kategorisointi tamperelaisessa lehdistössä.” *Alusta! 24.9.2013*. <http://alusta.uta.fi/artikkelit/2013/09/24/keskustorin-ihmisroskat.html>
- STM: Potilasdirektiivi (Rajat ylittävä terveydenhuolto), Sosiaali- ja terveysministeriö <http://www.stm.fi/potilasdirektiivi> Luettu 15.9.2014.
- Rajanti, Taina. 1999. *Kaupunki on ihmisen koti*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Ratkaisujen Suomi. 2015. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82 Luettu 29.3.2016.
- Rifkin, Jeremy. 2014. *The Zero Marginal Cost Society. The internet of things, the collaborative commons, and the eclipse of capitalism*. New York: Palgrave MacMillan.
- Riihelä, Marja & Risto Sullström & Matti Tuomala. 2010. *Trends in top income shares in Finland 1966-2007*. VATT-tutkimuksia 157. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Riihinen, Olavi (toim.). 1992a. *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*. Helsinki: WSOY.
- Riihinen, Olavi. 1992b. ”Näkökulmia tulevaisuuteen.” Teoksessa *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*, toim. Riihinen, Olavi. Helsinki: WSOY, 603-638.
- Roos, J.P. 1992. ”Keskiluokka ja hyvinvointivaltio: uusi hyvinvointisopimus?” Teoksessa *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*, toim. Riihinen, Olavi. Helsinki: WSOY, 321-338.
- Ruckenstein, Minna. 2013. *Lapsuus ja talous*. Helsinki: Gaudeamus
- Saarikangas, Kirsi. 2006. *Eletyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. Helsinki: SKS.
- Sandberg, Otso. 2015. *Hallittu syrjäytyminen – Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski?* Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Sandel, Michael. 2012. *What money can't buy: the moral limits of markets*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Satka, Mirja & Leena Alanen & Timo Harrikari & Elina Pekkarinen (toim.). 2011. *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta*. Tampere: Vastapaino

- Seymour, Richard. 2014. *Against austerity – How can we fix the crisis, they made*. London: Pluto press.
- Sipilä, Jorma & Eva Österbacka. 2013. *Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus*. Valtionvarainministeriö: Valtionvarainministeriön julkaisuja 11/2013.
- Snow, Robert & Dennis Brisset. 1986. "Pauses: "Explorations in social rhythm."" *Symbolic Interaction*. Vol. 9 No. 1, 1–18.
- Sotkanet. Tilastotietoja suomalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista. Helsinki: THL. Sotkanet.fi Luettu 12.4.2016
- Standing, Guy. 2016. Luento KELA:n perustuloseminaarissa. <https://www.youtube.com/watch?v=tp8vd0g0FQg> Luettu 20.4.2016.
- Standing, Guy. 2009. *Work after Globalization. Building Occupational Citizenship*. Cheltenham & Northampton: Edward Elgar.
- Stefánsson, Kolbeinn. 2012. "What is in a word? Universalism, ideology and practice." Teoksessa *Welfare state, universalism and diversity*, toim. Anneli Anttonen, Liisa Häikiö & Kolbeinn Stefánsson. Cheltenham: Edward Elgar, 42–68.
- STM ja Kuntaliitto. 2013. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11. http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/soster/sosiaalipalvelut/ikaantyneet/laatusuositus/Documents/01_Laatusuositus_hyv%C3%A4n_ik%C3%A4%C3%A4ntymisen_turvaamiseksi_ja_palvelujen_parantamiseksi_2013.pdf Luettu 18.4.2016.
- STM: Potilasdirektiivi. Rajat ylittävä terveydenhuolto. Sosiaali- ja terveysministeriö <http://www.stm.fi/potilasdirektiivi> Luettu 15.9.2014.
- Strandell, Harriet. 2012. "Policies of Early Childhood Education and Care. Partnership and individualization." Teoksessa *The modern child and the Flexible Labour Market*, toim. Anne Trine Kjørholt & Jens Qvortrup. Houndmills: PalgraveMacmillan, 222–240.
- Streeck, Wolfgang. 2012. Wolfgang Streeck – Germany. *European Societies*. Vol. 14. No. 1., 137—139.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjaon kokonaistilasto. <http://www.stat.fi/til/tjkt/> Luettu 18.4.2016.
- Suopajarvi, Tiina. 2014. "Kävelyssä rakentuva paikka. Oulun kaupunkikeskusta seniorikaupunkilaisten sosiomateriaalisena ympäristönä." *Sociologia* Vol. 51 No. 4.
- Tampereen kokoomuksen kuntavaaliohjelma (2012) <http://tamperelainen-kokoomus-fi-bin.directo.fi/@Bin/a0e8ea9b7aa53a2314989f6b6fdb-c3a90/1461664381/application/pdf/413820/KTAkunnallisvaaliohjelma040912.pdf> [viitattu 26.4.2016]
- Taimio, Heikki (toim.). 2007. *Taloukskasvun bedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman?* Helsinki: Työväen sivistysliitto.

- Therborn, Göran. 1995. *European modernity and beyond. The trajectory of european societies 1945–2000*. London: Sage publications.
- Tiainen, Pekka. 2015. Helsingin Sanomat. 7.9.2015. Vieraskynä: Palkkatuen lisääminen tepsiä pitkäaikaistyöttömyyteen. <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/a1441508992821> Luettu 18.4.2016.
- Titmuss, Richard. 1963. *Essays on 'The welfare state'*. (second edition). London: Unwin university books.
- TEM. 2016. Työttömyysturvalla töihin tai yrittäjäksi. Tiedotteet: Työ. http://www.tem.fi/tyo/tiedotteet_tyo?89506_m=120325 Luettu 18.4.2016.
- Toikko, Timo. 2012. *Sosiaalipalveluiden kehityssuunnat*. Tampere: Tampere University Press.
- Vabø, Mia & Karen Christensen & Frode Fadnes Jacobsen & Håkan Dalby Trætteberg. 2013. "Marketisation in Norwegian eldercare: preconditions, trends and resistance." Teoksessa *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*, toim. Gabrielle Meagher & Marta Zebehely. Stockholm: Stockholm Studies in Social Work 30, Stockholm University, 163–202.
- Valkama, Katja & Ulla Isosaari. 2011. "Intangible labour – Informal caregivers as a hidden resource of social and health care services. The Finnish support for informal care." *Työelämän tutkimuspäivien konferenssijulkaisu* 2/2011, 190–200. Tampereen yliopisto. Työelämän tutkimuskeskus.
- Valokivi, Heli & Minna Zechner. 2009. "Ristiriitainen omaishoiva – läheisen auttamisesta kunnan palveluksi." Teoksessa *Hoiva: Tutkimus, politiikka ja arki*, toim. Anttonen Anneli & Heli Valokivi & Minna Zechner.
- Van Parijs, Philippe. 1995. *Real Freedom for All. What (if anything) can justify capitalism?* Oxford: Claron Press.
- Vanhuspalvelulaki eli Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 28.12.2012/980
- Waris, Heikki. 1962. *Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka: Johdatus sosiaalipolitiikkaan*. Porvoo: WSOY
- Vehviläinen, M, Toivo, M, Häikiö, L, Marjeta, A-L, Åkerman, M, Uotinen, J & Peltola, T: Ilmastomuutos ja ympäristö elämässäni -kirjoituskilpailu 2010-2011 [elektroninen aineisto]. FSD2759, versio 1.0 (2012-07-05). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kansanrunousarkisto [tuotaja], 2011. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2012.
- Vuori, Jaana & Ritva Nätkin (toim.). 2007. *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino.
- Wyness, Michael. 2006. *Childhood and Society. An Introduction to the Sociology of Childhood*. New York: Palgrave macmillan.
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. 1989. https://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/LOS_A5fi.pdf
- Zelizer, Viviana. 1985. *Pricing the Priceless Child: The Changing Social Value of Children*. New York: Basic Books.